

کاسته‌های نظام مالیات در تأمین منابع درآمدی بودجه

فرزانه نوبری^۱

چکیده

مالیات‌ها به سبب وصول سریع، کم‌هزینه و ثبات درآمدی که دارند، یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی دولت‌ها به شمار می‌آیند و سبب روی‌آوری بسیاری از کشورها به این نوع درآمدها به‌عنوان درآمد اصلی و پایدار شده‌اند. مجموع مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم در قانون بودجه سال ۱۴۰۰، ۳۲۵۲ هزار میلیارد ریال تخمین زده شده است. این رقم مطابق لایحه سال ۱۴۰۱، حدود ۵۲۶۷ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی شده است. به‌رغم آگاهی و تلاش‌های بی‌وقفه در خصوص پررنگ شدن نقش مالیات، نظام مالیاتی در کشور با چالش‌ها و آسیب‌های متعددی مواجه است که باید مورد توجه قرار گیرد. یافته‌های گزارش حاکی از آن است که نرخ مالیات در ایران در ردیف‌های بودجه‌ای نسبت به دیگر کشورها پایین است و به سبب ضعف در مراحل تصویب، پیچیدگی قوانین و اجرا شاهد عدم وصول مالیات‌های مورد نظر دولت هستیم. این گزارش به بررسی چالش‌های نظام مالیاتی و آسیب‌شناسی آن پرداخته است. به سبب اهمیت و شدت اثرگذاری این موضوع چه در قالب مسائل خرد و چه مسائل کلان اقتصادی، به ارائه راهکارهای کاربردی به شرح زیر پرداخته‌ایم. اجرای نظام جامع مالیاتی، بهبود سازوکارهای وصول، سامان‌دهی دستگاه‌های کارت‌خوان، حذف معافیت‌های مالیاتی، ساده‌سازی و رفع ابهامات قانونی، ثبات قوانین و مقررات و به‌کارگیری روش‌های نوین وصول مالیاتی.

واژگان کلیدی: مالیات، پایداری درآمدی، چالش‌های مالیاتی، تجارب جهانی.

مقدمه

مالیاتی و به‌تبع آن، کاهش اتکا به درآمدهای نفتی در بودجه سالانه، همواره از مهم‌ترین اولویت‌های کشور بوده است. کاهش حجم صادرات و فروش نفت خام به دنبال تحریم‌های اقتصادی طی سال‌های اخیر و نیز کاهش شدید قیمت‌های جهانی نفت، راه‌گزینی جز توجه بیشتر به افزایش درآمدهای مالیاتی و وضع پایه‌های جدید مالیاتی برای دولت باقی نگذاشته است و ازجمله دلایل پیشی گرفتن سهم درآمدهای مالیاتی از سهم درآمدهای حاصل از فروش نفت خام در منابع عمومی را باید در این موضوع جست‌وجو کرد.^۲

درآمدهای مالیاتی و درآمد حاصل از صدور نفت و گاز دو منبع مهم درآمدی کشور هستند. در ۴۱ سال گذشته یکی از اقلام اصلی درآمدهای بودجه دولت ایران، درآمد حاصل از صادرات نفت خام بوده است. سهم درآمدهای مالیاتی در مقایسه با سهم مجموع درآمدهای نفت و گاز و دیگر درآمدهای عمومی دولت، همواره بخش کوچک‌تری را پوشش داده است. نوسانات قیمت نفت، خصوصاً در سال‌های اخیر، توجه به درآمدهای مالیاتی را بیش‌ازپیش کرده است. افزایش درآمدهای

nobari_farzaneh@ut.ac.ir

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ایران

۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.

۱۴۰۰ به کمترین سهم خود، یعنی ۲۵/۴ درصد در ۱۵ سال اخیر رسیده است.^۱ در قانون بودجه سال ۱۴۰۰، ۳۲۵۲ هزار میلیارد ریال به‌عنوان درآمدهای مالیاتی پیش‌بینی شده است.^۲ این رقم نسبت به رقم درآمدهای مالیاتی مصوب در قانون بودجه سال ۱۳۹۹ (۲۰۴۵ هزار میلیارد ریال)، از رشد ۵۹ درصدی برخوردار است.^۳ سهم اندک درآمدهای مالیاتی در تأمین منابع بودجه، اجرای بودجه را در عمل دچار کسری می‌کند؛ زیرا بخش پایدار تأمین منابع بودجه مغفول مانده و همچنان توجه اصلی بر نفت است. جدول شماره ۱ ترکیب درآمدهای مالیاتی را به تفکیک درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم نشان می‌دهد.

«عدم تمکین مالیاتی» افزون بر ایجاد شکاف مالیاتی و تأثیر منفی بر ظرفیت مالی کشور، سبب تأثیرات منفی اجتماعی مانند بروز تبعیض و افزایش بی‌عدالتی در وصول مالیات‌ها و درنهایت، نااطمینانی شهروندان به دولت و نظام مالیاتی آن و همچنین، شکل‌گیری خرده‌فرهنگ عدم تمکین مالیاتی در جامعه می‌شود.

انتظار افزایش تورم در سال جاری (در حال حاضر تورم ۴۱ درصد اعلام شده است) و همچنین، رشد ۳۰ درصدی حقوق کارکنان دولت علت اصلی رشد ۱۳۹ درصدی این بخش (مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی) به شمار می‌آید.

برای اجتناب از آثار منفی که کاستی‌های نظام مالیاتی در تأمین منابع درآمدی بودجه و به‌طبع امنیت اقتصادی می‌گذارد، در ابتدای این گزارش به ارائه ارقام مالیاتی و ماهیت مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم در بودجه سالانه پرداخته‌ایم. در ادامه، با بررسی چالش‌های مالیاتی اکنون کشور و نگاهی به تجارب جهانی در خصوص نقش مالیات‌ها در تأمین مالی دولت، به ارائه راهکارهایی برای کاهش آسیب‌های وارد بر امنیت اقتصادی کشور پرداخته‌ایم.

۱- ارقام مالیاتی در بودجه

میزان سهم درآمدهای مالیاتی از ۳۶/۷ درصد در سال ۱۳۹۷، به ۳۸/۴ درصد در بودجه سال ۱۳۹۸ رسیده و در سال ۱۳۹۹ به ۳۵/۸ درصد و در قانون بودجه سال

۱. تفاوت ۲۴/۴ درصدی نسبت درآمدهای مالیاتی به منابع عمومی در قانون بودجه و قانون برنامه ششم یکی از مهم‌ترین موارد مغایرت بودجه سال ۱۴۰۰ با برنامه توسعه است.

۲. به‌غیر از این مبلغ، منابع اختصاصی حاصل از درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه ۱۴۰۰، ۴۶۰۱۷ میلیارد ریال است.

۳. درآمدهای مالیاتی پیش‌بینی شده قانون بودجه ۱۴۰۰، ۳۲۵ همت است. این رقم در قانون برنامه ششم توسعه، ۳۲۲ همت در نظر گرفته شده است؛ یعنی حدود ۱۰۰ درصد قانون پیش‌بینی شده است. این رقم در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹، ۱۲۱ همت افزایش داشته است.

جدول ۱- ترکیب درآمدهای عمومی مالیاتی و اجزای اصلی آن (۱۳۹۸-۱۴۰۰) (هزار میلیارد تومان)

عنوان	مصوب ۱۳۹۸ (عملکرد)*	مصوب ۱۳۹۹ (عملکرد)**	مصوب ۱۴۰۰
درآمدها	۲۳۸ (۲۱۷)	۲۸۸ (۲۷۹)	۴۵۴
درآمدهای مالیاتی	۱۷۲ (۱۴۰)	۲۰۴ (۲۰۶)	۳۲۵
مالیات اشخاص حقیقی	۴۰ (۴۴)	۴۴ (۵۶)	۵۹
مالیات بر درآمد	۲۴ (۲۹)	۳۴ (۳۷)	۵۴
مالیات بر ثروت	۴ (۸۴)	۸ (۲۳۴)	۳۴
مالیات مستقیم***	۶۸ (۱۵۷)	۷۶ (۳۲۷)	۱۴۷
مالیات بر واردات	۳۲ (۲۰)	۲۴ (۱۸)	۵۴
مالیات بر کالاها و خدمات	۷۰ (۵۹)	۹۲ (۷۲)	۱۲۲
مالیات غیرمستقیم****	۱۰۲	۱۱۶	۱۷۶

* عملکرد قانون بودجه سال ۱۳۹۸.
** عملکرد قانون بودجه سال ۱۴۰۰.
*** مالیات مستقیم: مالیات اشخاص حقوقی + مالیات بر درآمد + مالیات بر ثروت.
**** مالیات غیرمستقیم: مالیات بر واردات + مالیات بر کالاها و خدمات.

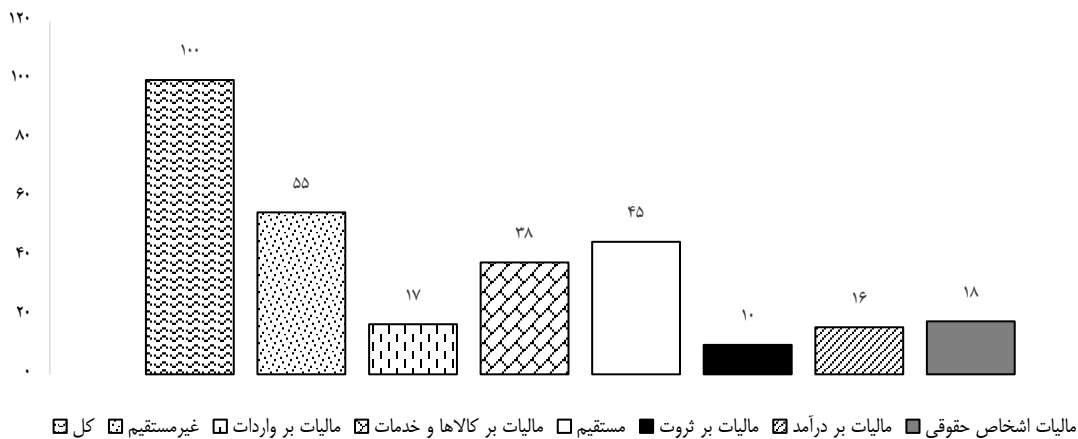
مآخذ: گزارش‌های عملکرد مالی دولت و محاسبات تحقیق.

گزارش، رقم مربوط به درآمدهای عمومی مالیاتی مد نظر است.^۱ پایه‌های مالیاتی مختلف، هریک دارای سهمی در کل درآمدهای عمومی مالیاتی هستند. پیش‌بینی وصول درآمد از این منابع باید با دقت نظر و احتیاط بیشتری صورت گیرد. در نمودار شماره ۱، سهم پایه‌های مختلف مالیاتی از کل درآمدهای عمومی مالیاتی مشخص شده است.

مجموع درآمدهای مالیاتی (عمومی و اختصاصی) پیش‌بینی شده برای سال ۱۳۹۸، ۳۲۹۸ هزار میلیارد ریال است. از این رقم، حدود ۴۶ هزار میلیارد ریال درآمدهای مالیاتی اختصاصی و ۳۲۵۲ هزار میلیارد ریال نیز درآمد عمومی مالیاتی است که به‌عنوان بخشی از منابع عمومی دولت آورده شده است. در تحلیل‌های مربوط به این

۱. به لحاظ میزان تحقق درآمدهای مالیاتی متناسب با ظرفیت‌های موجود در اقتصاد کشور، ضروری است که به رقم درآمدهای مالیاتی عمومی و اختصاصی توجه شود؛ زیرا درنهایت، این ارقام را مؤدیان و فعالان اقتصادی به نظام مالیاتی پرداخت می‌کنند، اما از بابت تنظیم منابع بودجه‌ای و تأمین منابع عمومی از محل درآمدهای عمومی، تحقق رقمی معادل ۳۲۵۲ هزار میلیارد ریال از محل درآمدهای عمومی مالیاتی در سال ۱۴۰۰-حائز اهمیت است.

نمودار ۱- سهم هریک از انواع مالیات از کل درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ (درصد)

مأخذ: محاسبات تحقیق.

مالیات، مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی بیشترین سهم را هم در قانون بودجه سال ۱۳۹۹ و هم در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ (به ترتیب ۷۰ و ۸۰ درصد) به خود اختصاص داده است. مالیات عملکرد شرکت‌های دولتی با رشد منفی ۴۲ درصد، از ۶ به ۴ همت رسیده که سهم خود را از مجموع مالیات اشخاص حقوقی، از ۱۷ درصد در مصوب سال ۱۳۹۹، به ۸ درصد مطابق قانون بودجه سال ۱۴۰۰ رسانده است. نمودار شماره ۲ افزون بر موارد ذکر شده در جدول فوق، به دیگر اجزا و سهم هریک می‌پردازد.

به‌طورکلی، درآمدهای مالیاتی به دو بخش مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شوند که در ادامه، به جزئیات ردیف‌های هریک پرداخته می‌شود.

۱-۱- مالیات مستقیم

مالیات‌های مستقیم سه دسته مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمد و مالیات بر ثروت را دربرمی‌گیرد.

۱-۱-۱- مالیات اشخاص حقوقی

مالیات اشخاص حقوقی بعد از مالیات بر کالاها و خدمات بیشترین سهم را در درآمدهای مالیاتی دارد. از اجزای این

جدول ۲- اجزای مالیات اشخاص حقوقی در قانون بودجه (۱۴۰۰-۱۳۹۹) (هزار میلیارد ریال)

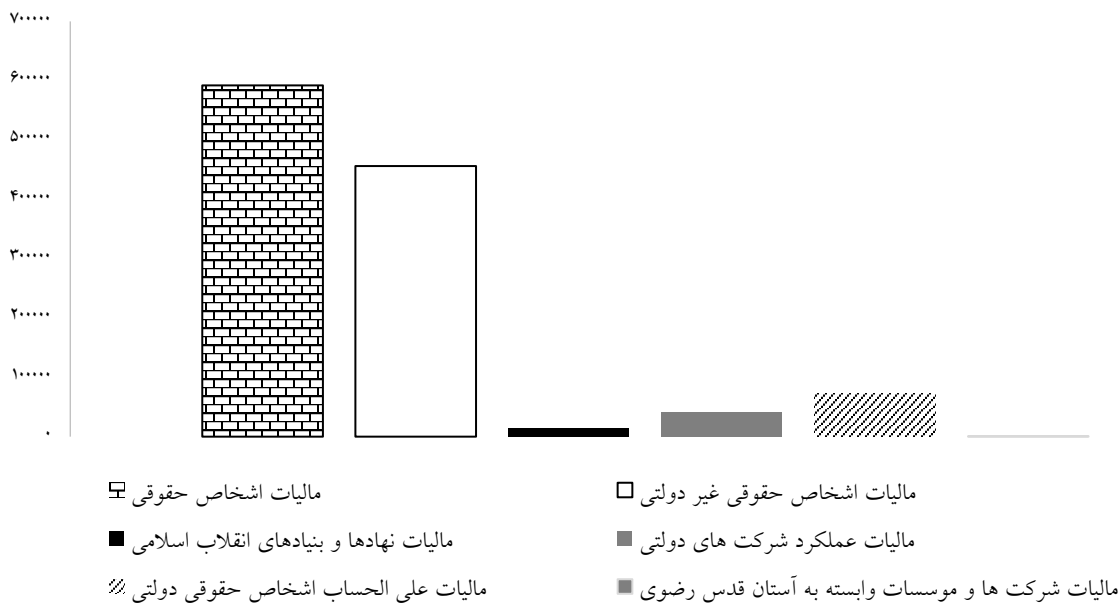
عنوان	مصوب ۱۳۹۹ (سهم)*	مصوب ۱۴۰۰ (سهم)**	درصد رشد
مالیات علی‌الحساب اشخاص حقوقی دولتی	۵۷ (۱۳)	۷۲ (۱۲)	۲۶/۳
مالیات عملکرد شرکت‌های دولتی	۶۹ (۱۷)	۴۰ (۸)	-۴۲
مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی	۲۹۹ (۷۰)	۴۶۰ (۸۰)	۵۳/۸

* سهم هریک از اجزای مالیات اشخاص حقوقی به‌کل مطابق قانون بودجه سال ۱۳۹۹.

** سهم هریک از اجزای مالیات اشخاص حقوقی به‌کل مطابق قانون بودجه سال ۱۴۰۰.

مأخذ: اطلاعات قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.

نمودار ۲- سهم اجزای مالیات اشخاص حقوقی در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ (هزار میلیارد ریال)

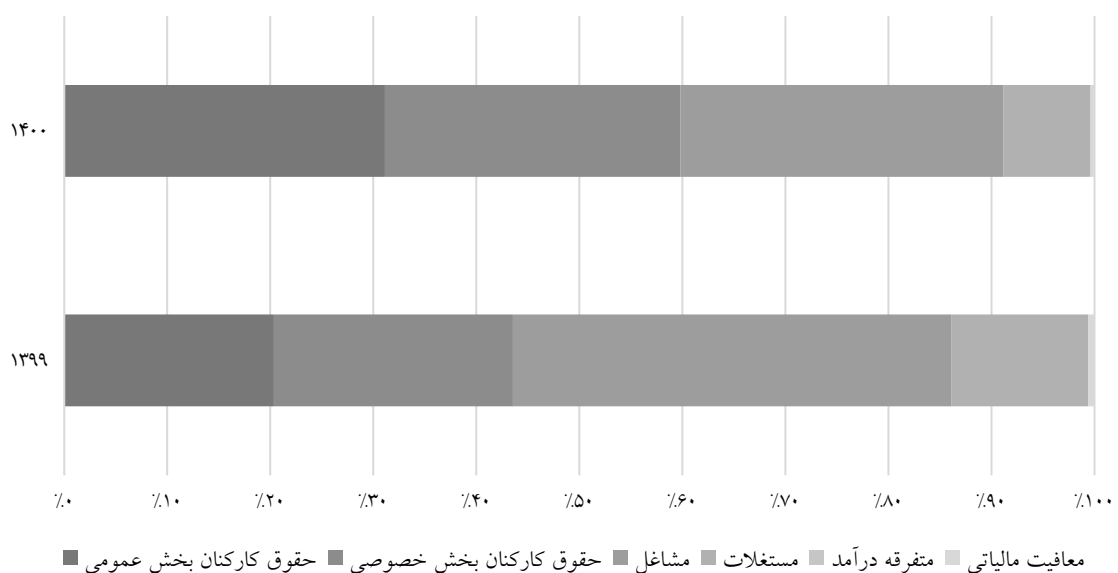
مأخذ: محاسبات تحقیق

حدود ۱۶/۶ درصد از کل درآمدهای مالیاتی دولت را تشکیل می‌دهد. نمودار و جدول زیر به جزئیات ارقام مصوب و سهم هریک پرداخته است.

۲-۱-۱ مالیات بر درآمد

مالیات بر درآمد از ۶ جزء تشکیل شده است. بر اساس قانون بودجه سال ۱۴۰۰، مالیات بر درآمد

نمودار ۳- سهم اجزای مالیات بر درآمد (۱۳۹۹-۱۴۰۰) (هزار میلیارد ریال)

مأخذ: اطلاعات قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.

جدول ۳- اجزای مالیات بر درآمد (۱۳۹۹-۱۴۰۰) (میلیارد ریال)

عنوان	مصوب ۱۳۹۹	مصوب ۱۴۰۰	درصد رشد
حقوق کارکنان بخش عمومی	۷۰۶۶۷	۱۶۸۸۶۸	۱۳۸/۹
حقوق کارکنان بخش خصوصی	۸۰۵۳۲	۱۵۵۵۰۰	۹۳
مشاغل	۱۴۷۸۴۷	۱۷۰۰۰۰	۱۴/۹
مستغلات	۴۶۰۴۸	۴۶۰۰۰	-۰/۱
متفرقه درآمد	۹۰	۱۰۰	۱۱/۱
معافیت مالیاتی	۲۰۰۰	۲۰۰۰	۰
مالیات بر درآمد	۳۴۷۱۸۵	۵۴۲۴۶۸	۵۶/۲

مأخذ: محاسبات تحقیق.

عملکرد ۱۳۶ درصدی گزارش شده در ۸ ماهه سال ۱۳۹۹ (۷۳۰۵۰۰ میلیارد ریال)، انتظار می رود که این بخش نیز به طور کامل محقق شود. علت اصلی این رشد را می توان در دو عامل افزایش دستمزدها در بخش خصوصی و ایجاد پنجره واحد میان سازمان تأمین اجتماعی و سازمان امور مالیاتی جست و جو کرد.

مالیات مستغلات نیز رشدی نداشته است و با توجه به تحقق اندک آن در عملکرد ۸ ماهه سال ۱۳۹۹ (۴۱ درصد)، برآورد قانون سال ۱۴۰۰ در این قسمت دور از واقعیت است.^۱

۱-۱-۳- مالیات بر ثروت

سهم مالیات بر ثروت از کل درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ بیش از ۱۰ درصد است. مالیات بر ثروت از ۶ جزء تشکیل شده است که نمودار و جدول زیر به جزئیات ارقام مصوب هریک پرداخته است.

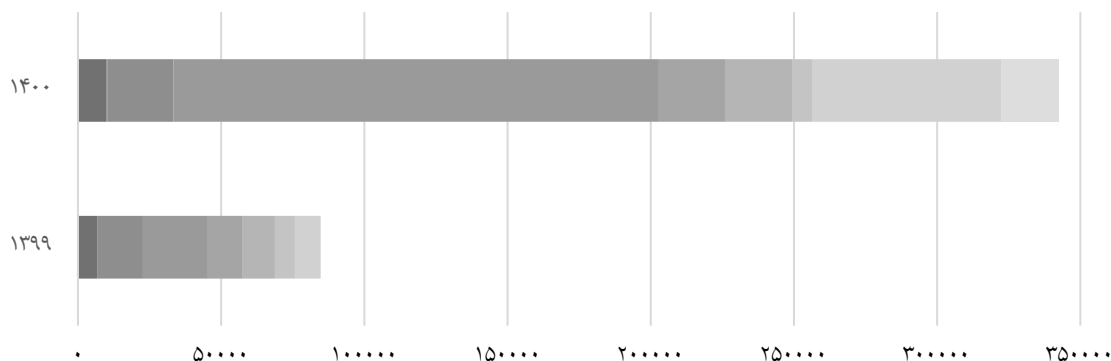
برآورد مالیات بر درآمد در قانون بودجه سال ۱۴۰۰، حدود ۵۴۲ هزار میلیارد ریال است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۹، رشد ۵۶ درصدی داشته است.

این افزایش متناسب با افزایش دستمزدها و شرایط تورمی موجود در کشور است. مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی افزایش بسیار زیاد ۱۳۹ درصدی داشته است. در گزارش عملکرد ۸ ماهه سال ۱۳۹۹، شاهد تحقق ۷۶۶۵۳ میلیارد ریالی (۱۶۳ درصد تحقق) هستیم. انتظار افزایش تورم در سال جاری (در حال حاضر تورم ۴۱ درصد اعلام شده است) و همچنین، رشد ۳۰ درصدی حقوق کارکنان دولت علت اصلی رشد ۱۳۹ درصدی این بخش (مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی) به شمار می آید.

در قسمت مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی شاهد رشد ۹۳ درصدی هستیم. طبق

۱. این ردیف مربوط به مالیات از درآمد اجاره است. گفتنی است که فرار مالیاتی در این بخش به نسبت زیاد روی می دهد.

نمودار ۴- سهم اجزای مالیات بر ثروت (۱۳۹۹-۱۴۰۰) (میلیارد ریال)

- مالیات بر ارث
- مالیات‌های اتفاقی
- مالیات نقل و انتقال سرقفلی
- مالیات نقل و انتقال سهام
- مالیات نقل و انتقال املاک
- حق تمبر و اوراق بهادار
- مالیات بر واحدهای مسکونی گران قیمت
- مالیات به انواع خودروهای سواری و وانت دوکابین دارای شماره انتظامی شخصی گران قیمت
- درآمد حاصل از مالیات بر واحدهای مسکونی خالی از سکنه

مآخذ: اطلاعات قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.

جدول ۴- اجزای مالیات بر ثروت (۱۳۹۹-۱۴۰۰) (میلیارد ریال)

درصد رشد	مصوب ۱۴۰۰	مصوب ۱۳۹۹	عنوان
۴۴/۹	۱۰۰۰۰	۶۹۰۰	مالیات بر ارث
۳۶۲/۹	۲۵۰	۵۴	مالیات‌های اتفاقی
۴۶/۴	۲۳۰۹۱	۱۵۷۷۱	مالیات نقل و انتقال سرقفلی
۶۴۸/۷	۱۶۹۵۳۴	۲۲۶۴۳	مالیات نقل و انتقال سهام
۸۹/۳	۲۳۰۵۴	۱۲۱۷۷	مالیات نقل و انتقال املاک
۱۰۸/۴	۲۳۳۸۹	۱۱۲۲۰	حق تمبر و اوراق بهادار
-	۷۰۰۰	۷۰۰۰	مالیات بر واحدهای مسکونی گران قیمت
۶۳۳/۳	۶۶۰۰۰	۹۰۰۰	مالیات به انواع خودروهای سواری و وانت دوکابین دارای شماره انتظامی شخصی گران قیمت
-	۲۰۰۰۰	-	درآمد حاصل از مالیات بر واحدهای مسکونی خالی از سکنه
۳۰۳/۸	۳۴۲۳۲۰	۸۴۷۶۵	مالیات بر ثروت

مآخذ: اطلاعات قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.

این افزایش نتیجه رشد شاخص سهام در نیمه نخست سال ۱۳۹۹ و چند برابر شدن فعالان دارای کد بورسی و تعداد معاملات در بازار سرمایه است. شفافیت بازار سرمایه (بورس و فرابورس)، سهولت وصول این مالیات و ممکن نبودن فرار مالیاتی در این پایه مالیاتی، موجب شده است سهم این پایه مالیاتی از مالیات بر ثروت قریب ۵۰ درصد باشد.

در مجموع، در ارقام مالیاتی ذکر شده در مالیات‌های مستقیم با وجود رشد زیاد برخی ردیف‌ها، بنا به تغییر شرایط کشور، شاهد بیش‌برآوردی در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ نیستیم.

۱-۲- مالیات غیرمستقیم

مالیات‌های غیرمستقیم در دو بخش کلی شامل مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات تنظیم شده است. نمودار و جدول شماره‌های ۵ سهم هریک از اجزای مالیات بر کالاها و خدمات را نشان می‌دهد.

شیوع بیماری کرونا و کاهش سفرهای خارجی یکی از علل کاهش ۹۳ درصدی عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ است.

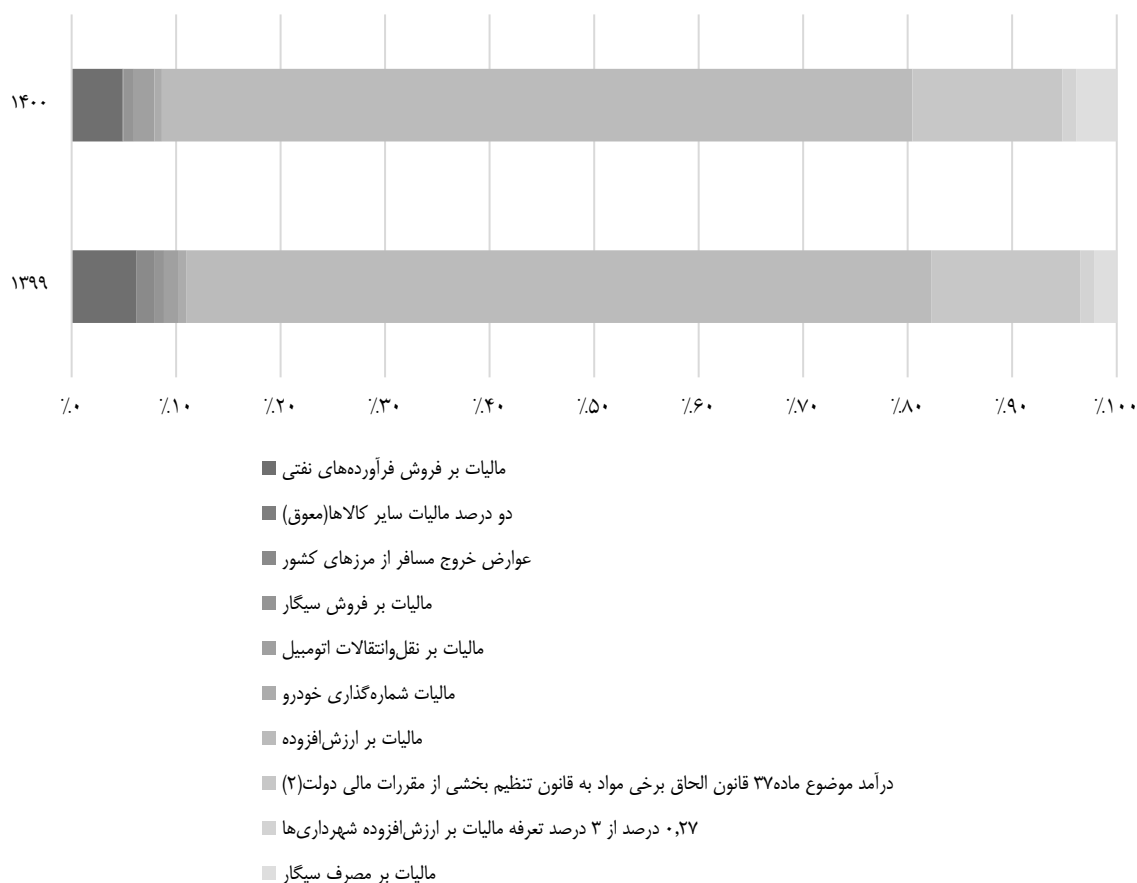
دو پایه مالیاتی «مالیات خانه‌های لوکس» و «خودروهای گران‌قیمت» طبق گزارش عملکرد سال ۱۳۹۹، طی ۹ ماه هیچ‌گونه وصولی نداشته و حتی آیین‌نامه اجرایی آن نیز به تصویب نرسیده است.

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، رقم مربوط به این بخش از درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۰، ۳۴۲۳۲۰ میلیارد ریال تعیین شده که ۳۰۴ درصد نسبت به قانون بودجه سال گذشته (۱۳۹۹) رشد داشته است. پیش‌بینی می‌شود که با توجه به عملکرد این پایه مالیاتی در سال‌های گذشته، رقم برآوردی در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ به‌طور کامل محقق نشود.

- مالیات بر خانه‌ها و خودروهای گران‌قیمت از سال ۱۳۹۹ به این ردیف بودجه اضافه شده است. طبق ماده ۵۴ مکرر در سال ۱۳۹۹، ردیفی برای مالیات بر خانه‌های خالی از سکنه در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ به مبلغ ۲۰ هزار میلیارد ریال لحاظ شده است.

- ردیف مالیات نقل و انتقال سهام با رقم ۱۶۹۵۳۴ میلیارد ریال به تصویب رسیده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۹، رشد ۶۳۳ درصدی را تجربه کرده است. عملکرد ۸ ماهه سال ۱۳۹۹ بیان‌کننده تحقق ۷۷۹ درصدی (۱۱۷۶۵۵ میلیارد ریال) است.

نمودار ۵- سهم اجزای مالیات بر کالاها و خدمات (۱۳۹۹-۱۴۰۰) (میلیارد ریال)

مأخذ: اطلاعات قانون بودجه‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.

جدول ۵- ترکیب مالیات بر کالاها و خدمات و اجزای آن (۱۳۹۹-۱۴۰۰) (میلیارد ریال)

عنوان	مصوب ۱۳۹۹	مصوب ۱۴۰۰	درصد رشد
مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی	۵۷۳۴۰	۶۰۰۰۰	۴/۶
۲ درصد مالیات سایر کالاها (معوق)	۲۰	۲۰	۰
عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور	۱۶۱۰۰	۱۱۰۲	-۹۳
مالیات بر فروش سیگار	۸۰۰۶	۱۲۱۸۷	۵۲/۲
مالیات بر نقل و انتقالات خودرو	۱۳۱۰۴	۲۴۰۸۹	۸۳/۸
مالیات شماره‌گذاری خودرو	۶۹۳۰	۸۸۰۷	۲۷
مالیات بر ارزش افزوده	۶۵۷۱۵۵	۸۸۳۰۰۰	۳۴/۳
درآمد موضوع ماده ۳۷ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)	۱۳۱۴۳۱	۱۷۶۶۰۰	۳۴/۳
۰/۲۷ درصد از ۳ درصد تعرفه مالیات بر ارزش افزوده شهرداری‌ها	۱۱۸۲۷	۱۵۸۹۴	۳۴/۳
مالیات بر مصرف سیگار	۲۰۰۱۴	۴۷۷۵۰	۱۳۸/۵
مالیات بر کالاها و خدمات	۹۲۱۹۲۸	۱۲۲۹۴۵۰	۳۳/۳

مأخذ: اطلاعات قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰.

همت در لایحه سال ۱۴۰۱ رسیده است. این در حالی است که در تبصره ۶ لایحه سال ۱۴۰۱، مالیات اشخاص حقوقی از معافیت ۵ درصدی برخوردار است که افزون بر دیگر معافیت‌ها، بخشودگی‌ها و مشوق‌های قانونی آن‌هاست.^۲

با توجه به اینکه نسبت کسری تراز عملیاتی از بودجه عمومی دولت در لایحه سال ۱۴۰۱ نسبت به سال‌های اخیر روند کاهشی داشته است، انتظار می‌رود با توجه به بیش‌برآوردی^۳ که خصوصاً در بخش مالیات در نظر گرفته شده است، در سال آینده (۱۴۰۱) شاهد افزایش کسری تراز عملیاتی باشیم. نظام مالیاتی ایران به‌رغم قدمت طولانی و تغییرات و تحولات گوناگون، همواره دچار چالش‌ها و آسیب‌های متعدد بوده است. در بخش بعد، به مهم‌ترین این چالش‌ها پرداخته‌ایم.

۲- چالش‌های مالیاتی در ایران

طبق قانون اساسی، اصل قانونی بودن مالیات مورد پذیرش است^۴ درحالی‌که مواردی مانند «اصل عدم تبعیض مالیاتی» و «اصل عدم ابهام در قوانین مالیاتی» نه در قانون اساسی و نه در دیگر قوانین مورد توجه قرار نگرفته‌اند. بنابراین، بی‌جهت نیست که گفته شود ابهامات و نارسایی‌های نظام مالیاتی و قوانین و

طبق جدول شماره ۵، رقم پیش‌بینی شده برای مالیات بر کالاها و خدمات در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹، بیش از ۳۳ درصد رشد داشته که بخش عمده آن از محل مالیات بر ارزش افزوده است. مالیات بر ارزش افزوده حدود ۷۹ درصد از مالیات‌های کالاها و خدمات و ۴۹ درصد از مالیات‌های غیرمستقیم را به خود اختصاص داده است. از این رو اهمیت ویژه‌ای دارد. به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مالیات بر ارزش افزوده در سال ۱۴۰۰ بین ۷۳۰ تا ۷۸۰ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی می‌شود. به نظر می‌رسد در تخمین رقم مالیات بر ارزش افزوده برای قانون بودجه سال ۱۴۰۰ به مبلغ ۸۸۳ هزار میلیارد ریال، اندکی بیش‌برآوردی صورت گرفته است. شیوع بیماری کرونا و کاهش سفرهای خارجی یکی از علل کاهش ۹۳ درصدی عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ است.

همچنین، درآمد‌های مالیاتی مطابق با لایحه سال ۱۴۰۱، با رشد ۶۲ درصد به حدود ۵۲۷ همت رسیده که با تعدیل تورمی، این رقم به ۱۶ درصد تنزل می‌یابد.^۱ مالیات اشخاص حقوقی حدود ۲۵ درصد از کل مالیات را تشکیل می‌دهد که با رشد ۱۲۶ درصدی نسبت به مصوب سال ۱۴۰۰ (۵۹ همت)، به رقم ۱۳۳

۱. گفتنی است، مبنای دولت برای افزایش ۶۲ درصدی مالیات نسبت به سال ۱۴۰۰، افزایش پایه‌های مالیاتی، جلوگیری از فرار و اجتناب مالیاتی و موارد دیگر است حال آنکه با توجه به احکام مندرج در تبصره ۶ لایحه ۱۴۰۱، شاهد رشد معافیت‌ها هستیم که با افزایش ۶۲ درصدی مالیات همخوانی ندارد (اقتصادنیوز، ۱۴۰۰).

۲. برای مثال، ۱۰ درصد معافیت مالیاتی شرکت‌های بورسی به قوت خود باقی مانده است و مبنای مالیاتی آن‌ها به‌غیر از سایر مشوق‌ها، ۱۸ درصد می‌شود. همچنین، معافیت اشخاص حقوقی نسبت به مالیات سود سپرده لغو شده است.

۳. با توجه به شرایط رکودی، کرونا و تحریم، تحقق این موضوع بعید به نظر می‌رسد.

۴. مطابق این اصل، هیچ نوع مالیاتی وضع نمی‌شود مگر به‌موجب قانون. موارد معافیت، بخشودگی و تخفیف مالیات به‌موجب قانون مشخص می‌شود.

سال اول برنامه چهارم توسعه نوسان داشته است. پایین بودن نسبت درآمد مالیاتی به تولید ناخالص داخلی در ایران نشان می‌دهد که کشور از ظرفیت‌های مالیاتی خود استفاده نمی‌کند و تلاش کمتری برای اخذ مالیات می‌کند. در ایران امکانات بالقوه افزایش درآمدهای مالیاتی در سطح وسیع وجود دارد.

گزارش عملکرد سازمان برنامه و بودجه حاکی از آن است که درآمدهای مالیاتی دولت از حدود ۴۱ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۲، به بیش از ۱۹۲ هزار میلیارد تومان در پایان سال ۱۳۹۹ رسیده است (رشد $368/2$ درصدی در ۷ سال). درآمد مالیاتی در استان‌ها از $33/4$ هزار میلیارد تومان به ۱۷۷ هزار میلیارد تومان افزایش یافته است (رشد $436/3$ درصدی). با توجه به رشد 507 درصدی منابع بودجه عمومی دولت، شاهد سنگینی بار تأمین مالی بودجه بر دوش نفت و کم‌توجهی به درآمدهای مالیاتی هستیم.

حجم بالایی از مقررات مربوط به مالیات در قالب بخش‌نامه، آیین‌نامه و تصویب‌نامه‌ها وجود دارد که اطلاع از قوانین و مقررات متعدد در کنار آرا و نظریه‌های الزام‌آور نهادهای نظارتی برای مرتب‌ترین با مالیات ضروری است. این تعدد بیان‌کننده پیچیدگی قانونی است که «عدم تمکین مالیاتی» و «قانون‌گریزی مالیاتی» بخشی از آثار منفی آن است. تمکین مالیاتی به شیوه‌های گوناگون در سیاست‌گذاری‌ها وجود دارد. الزام به تمکین با

مقررات مربوط به آن، ریشه در مشکلات، نارسایی‌ها و نقایص بنیادین دارد. مالیات، فارغ از حق حاکمیت و تکلیف شهروندی و مسائل ارزشی، باید از تضمین‌های اساسی و کلان در قوانین اساسی برخوردار باشد.

در قانون برنامه ششم توسعه مقرر شده بود که نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در سال پایانی برنامه، یعنی سال ۱۴۰۰، به ۱۰ درصد و نسبت مالیات به بودجه عمومی کشور، به ۵۰ درصد برسد. به‌طور کلی، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی تا حدود زیادی به ساختار اقتصاد کشورها و ترکیب تولید در بخش‌های مختلف مانند صنعت، کشاورزی و خدمات بستگی دارد. متأسفانه به‌رغم تأکید اسناد بالادستی، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در کشور نسبت به متوسط جهانی بسیار کم است و نتوانسته‌ایم به اهداف مصوب در قانون برنامه ششم توسعه دست یابیم. در حال حاضر نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در ایران بین ۶ تا ۷ درصد است. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین چالش‌های نظام مالیاتی کشور اشاره می‌شود.

بررسی شاخص نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که کوشش‌های مالیاتی در گذشته بر اساس مقیاس‌های جهانی در سطح مطلوب قرار نداشته است؛ به‌طوری‌که میانگین نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی از $7/7$ درصد، تنها حول $4/9$ درصد در سال ۱۳۷۳ تا $7/9$ در

۱. درآمد مالیاتی مصوب سال ۱۳۹۲، ۵۶ هزار میلیارد تومان بوده است.

مصمم نبودن دستگاه‌های اجرایی در وصول این نوع مالیات را نشان می‌دهد.

- وصول درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۹۹، حدود ۱۰۵ درصد رقم مصوب بودجه بوده و نسبت به سال ۱۳۹۸، حدود ۳۴ درصد افزایش یافته است که با توجه به نرخ تورم ۴۷ درصدی در سال ۱۳۹۹ و ۴۱ درصدی در سال ۱۳۹۸، کاهش حقیقی درآمدهای مالیاتی را نشان می‌دهد. آشنایی با تجارب جهانی در خصوص اهمیت جایگاه درآمدهای مالیاتی با گریزی بر موقعیت درآمدهای مالیاتی و سهم آن در بودجه سالانه کشور، وضوح بهتری را در این مسیر فراهم می‌آورد.

۳- تجارب جهانی در خصوص نقش

مالیات‌ها در تأمین مالی دولت

بیشتر کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)، دارای نظام‌های مالیاتی هستند که در اصل مبتنی بر مالیات بر جمع درآمد است. در اواسط دهه ۱۹۸۰، در بیشتر کشورهای OECD روندها به سوی کاهش نرخ‌های نهایی مالیات شروع شد. در اواخر دهه ۱۹۷۰، یافتن بالاترین نرخ نهایی مالیات بر مجموع درآمد که بالای ۷۰ درصد باشد، غیرمعمول نبود درحالی‌که در حال حاضر در بیشتر کشورهای OECD به دلیل افزایش پایه‌های مالیاتی، این نرخ پایین‌تر از ۵۰ درصد است.

راهکارهای تنبیهی از جمله تدوین پاسخ‌های کیفری در راستای کنترل و مقابله با پدیده عدم تمکین مالیاتی و ارائه راهکارهای اجتماعی و فرهنگی مورد توجه دولت‌ها و سیاست‌گذاران بوده است. مطالعات صورت‌گرفته در پرتو تبیین عوامل و زمینه‌های عدم تمکین مالیاتی در اقتصاد کشور بیان‌کننده درصد بالای عدم تمکین و شکاف مالیاتی ناشی از آن است^۱. طبق مطالعات صورت‌گرفته در این باره، فقدان فرهنگ مالیاتی در ابعاد مادی و معنوی سبب عدم التزام اشخاص به اهمیت مالیات‌ها و ضرورت پرداخت آن‌ها و تغییر دیدگاه اشخاص به مقوله مالیات و درنهایت، عدم تمکین مالیاتی به صورت‌های مختلف شده است.

- دو پایه مالیاتی «مالیات خانه‌های لوکس» و «خودروهای گران‌قیمت» طبق گزارش عملکرد سال ۱۳۹۹، طی ۹ ماه هیچ‌گونه وصولی نداشته و حتی آیین‌نامه اجرایی آن نیز به تصویب نرسیده است^۲. این موضوع نشان‌دهنده نبود عزم لازم برای اجرای این بخش از قانون بودجه است؛ موضوعی که منجر به افزایش توازن اجتماعی و درآمدهای دولت می‌شود و امنیت اقتصادی و مالی دولت را به همراه دارد. تغییر نکردن ارقام این ردیف در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ با وجود رشد قیمت املاک و خودروها،

۱. فصلنامه حساب‌های اقتصادی ایران، ۱۳۸۶.

۲. طبق قانون بودجه سال ۱۳۹۹، سازمان امور مالیاتی حداکثر تا بهمن فرصت دارد این مالیات را وصول کند، ولی تمهید لازم و تصویب آیین‌نامه اجرایی باید طی ۹ ماه صورت می‌گرفت.

محدودی از کشورها مانند پرتغال و بریتانیا برای تثبیت اقتصادی، بالاترین نرخ‌های نهایی مالیات بر مجموع درآمد فردی افزایش یافتند. در جدول زیر نیز نرخ نهایی مالیات بر درآمد افراد برای تعدادی از کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در سالیان اخیر آورده شده است.

بیشترین کاهش در نرخ نهایی مالیات بر مجموع درآمد در اواسط دهه ۱۹۹۰ انجام شده است. از سال ۲۰۰۰، بالاترین نرخ در ۱۲ کشور اروپایی (بلژیک، جمهوری چک، اسلونی، دانمارک، فرانسه، مجارستان، لوکزامبورگ، مکزیک، هلند، نروژ، لهستان، جمهوری اسلواکی) به میزان ۷ درصد یا بیشتر کاهش یافت؛ البته در تعداد

جدول ۶- نرخ نهایی مالیات بر درآمد افراد در کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)

کشور	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
استرالیا	۴۱/۳۱	۴۱/۳۸	۴۰/۷۸	۴۰/۳۱	۴۱/۰۹	۴۱/۱۵
کانادا	۳۶/۳۲	۳۶/۷۸	۳۵/۸۰	۳۵/۹۳	۳۶/۲۲	۳۶/۵۶
دانمارک	۵۴/۲۹	۵۵/۱۰	۵۳/۱۹	۵۳/۱۵	۵۴/۳۷	۵۲/۳۸
ایسلند	۳۴/۹۵	۳۶/۷۰	۲۶/۶۶	۳۸/۱۰	۳۹/۷۵	۴۰/۷۶
ایرلند	۳۲/۵۵	۳۲/۱۱	۳۲/۰۲	۳۱/۶۴	۳۱/۱۶	۳۱/۴۷
نیوزلند	۳۷/۵۰	۳۷/۱۷	۳۶/۷۸	۳۷/۷۹	۳۷/۵۳	۳۹/۶۲
سوئیس	۳۰/۸۶	۳۰/۹۸	۳۰/۹۴	۳۰/۲۰	۳۰/۶۶	۳۰/۶۶
آمریکا	۳۹/۰۴	۴۰/۳۸	۴۰/۲۴	۳۸/۹۸	۴۱/۱۲	۴۱/۴۶

مأخذ: مسیر اقتصاد، ۱۳۹۹

اخذ می‌شود^۱. نرخ مالیات بر درآمد اشخاص در ماده ۱۳۱ قانون مالیات‌های مستقیم ذکر شده است. طبق این ماده، نرخ مالیات بر اشخاص حقیقی به استثنای مواردی که طبق مقررات این قانون نرخ جداگانه دارد، به شرح زیر است.

- ✓ تا میزان ۵ میلیون تومان درآمد مشمول مالیات سالانه به نرخ ۱۵ درصد.
- ✓ مازاد ۵ میلیون تا میزان ۱۰۰ میلیون تومان درآمد مشمول مالیات سالانه به نرخ ۲۰ درصد.
- ✓ مازاد ۱۰۰ میلیون تومان درآمد مشمول مالیات سالانه به نرخ ۲۵ درصد.

طبق اطلاعات سایت آماری *Trading Economics* مالیات بر درآمد افراد در سال ۲۰۲۰ در ترکیه ۳۵، ژاپن ۵۵، چین ۴۵ و آلمان ۴۵ درصد عنوان شده است. بر اساس جدول فوق، بیشتر کشورهای دنیا، به ویژه کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، افزون بر سابقه طولانی در وضع مالیات بر مجموع درآمد، نرخ‌های عمده‌ای هم بر این پایه مالیاتی وضع کرده‌اند، اما در ایران مالیات بر مجموع درآمد تاکنون اجرایی نشده است و مالیات بر درآمد افراد به صورت کاملاً غیرعادلانه

۱. مسیر اقتصاد، ۱۳۹۹.

- در ایران نرخ مالیات بر درآمد اشخاص به صورت جدولی و تصاعدی است در حالی که معمولاً نرخ مالیات بر درآمد شرکت‌ها ثابت ۲۵ درصد است. این رقم طبق جدول زیر، در مقایسه با کشورهایمانند ترکیه و چین برابر و از ژاپن، کانادا و آلمان کمتر است.

جدول ۷- نرخ مالیات شرکت‌ها در برخی کشورها (درصد)

کشور	ژاپن	ترکیه	چین	آمریکا	آلمان	انگلستان	امارات متحده عربی	کانادا
نرخ مالیات	۳۰/۶۲	۲۵	۲۵	۲۱	۳۰	۱۹	۰	۲۶

مأخذ: Trading Economics.

- نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی جهانی به طور میانگین در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰، حدود ۱۵ درصد^۱ و برای کشورهای عضو OECD حدود ۳۴ درصد است. برای مثال، نسبت مالیاتی کشورهای دانمارک، بلژیک و فرانسه حدود ۴۵ درصد است. در بسیاری از کشورهای همسایه نیز نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی از ایران بالاتر است. در ترکیه این نسبت حدود ۲۵، در روسیه ۱۹/۵ و در پاکستان ۱۷ درصد است؛ البته باید توجه داشت که در بسیاری از کشورها، مبالغی که فعالان اقتصادی یا مردم به سازمان‌های بیمه‌گر با عنوان حق بیمه و به شهرداری‌ها با عنوان عوارض شهری پرداخت می‌کنند، به عنوان درآمدهای مالیاتی منظور می‌شود^۲.

۴- ملاحظات امنیت اقتصادی

نظام مالیاتی از کارکردها و اهداف متعددی از جمله تأمین درآمدهای عمومی کشور با تأمین بخش مهمی از بودجه دولت، ترویج و توسعه عدالت و برابری اقتصادی با بازتوزیع ثروت در جامعه و کاهش نابرابری اقتصادی، فاصله طبقاتی و ایجاد ثبات اقتصادی با کاهش نوسانات اقتصادی در دوران رکود اقتصادی و تعدیل و جهت‌دهی فعالیت‌های اقتصادی برخوردار است. وجود نقص و نارسایی در این نظام و سیاست‌های مرتبط با آن سبب عدم دستیابی یا کاهش دستیابی به اهداف مورد نظر نظام مالیاتی

برای محاسبه نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در ایران، بیمه‌های تأمین اجتماعی و عوارض شهرداری لحاظ نمی‌شود؛ البته حتی اگر مبالغ مذکور نیز با درآمدهای مالیاتی کشور جمع و سپس نسبت

1. Trading Economics.com.
 2. yjc.news/fa/news/7915409.

ثروت‌های تولیدی است. با توجه به نقش توزیعی دولت و رویکرد عدالت‌محور آن، بدیهی است که سیاست‌گذاری مالی در زمینه مالیات، یعنی تغییرات آگاهانه در اندازه و زمان‌بندی درآمدهای مالیاتی به‌عنوان ابزارهای مهم دخالت دولت برای تحقق اهداف توسعه‌ای از جمله کاهش نابرابری و توزیع مناسب‌تر درآمد مورد استفاده قرار می‌گیرد.^۱ افزون‌بر توجه به بخش درآمدزایی مالیات برای دولت، توجه به طرح‌هایی مانند مالیات بر عایدی سرمایه، مانع از شکل‌گیری انگیزه‌های سفته‌بازانه می‌شود و روند فعالیت‌های بازارها را تهی از دلالتی و کارآمدتر می‌کند. کاهش آسیب‌پذیری بودجه دولت، ثبات مالی آن، بهبود توزیع درآمد و کاهش فعالیت‌های سوداگری، تنها بخشی از نتایج مثبت بهبود ساختار مالیاتی کشور است که امنیت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را به همراه دارد.

راهکارهای پیشنهادی

مالیات‌ها به‌عنوان معمول‌ترین و مهم‌ترین منبع مالی برای تأمین درآمدهای عمومی و از مؤثرترین ابزارهای سیاست‌های مالی دولت به شمار می‌روند. بالا بودن سهم درآمدهای ناپایدار نفتی در بودجه و پایین بودن درآمدهای ارزنده و باثبات مالیاتی، افزون‌بر عوارض ناگوار مانند وابستگی درآمد کشور به صدور یک کالا، اقتصاد کشور را از امکان استفاده

می‌شود و نابسامانی امنیت اقتصادی و مالی کشور را در پی دارد. باید در نظر داشت، وجود پایداری مالی منجر به امکان‌پذیری تداوم مخارج مرتبط با کالاهای عمومی موردنیاز برای بسترسازی فعالیت‌های اقتصادی می‌شود که رشد بلندمدت اقتصادی را در پی دارد. در عوض، وجود ناپایداری که بخش اعظم آن در بودجه به سبب تکیه بر نفت است، منجر به بی‌ثباتی در مخارج ضروری بخش عمومی می‌شود که رشد بلندمدت را تضعیف می‌کند.^۲

مورد «عدم تمکین مالیاتی» افزون‌بر ایجاد شکاف مالیاتی و تأثیر منفی بر ظرفیت مالی کشور، سبب تأثیرات منفی اجتماعی مانند بروز تبعیض و افزایش بی‌عدالتی در وصول مالیات‌ها و درنهایت، ناطمینانی شهروندان به دولت و نظام مالیاتی آن و همچنین، شکل‌گیری خرده‌فرهنگ عدم تمکین مالیاتی در جامعه می‌شود.^۳ فقدان کنترل مؤثر کیفی و پیشگیرانه، آثار منفی این پدیده بر امنیت اقتصادی کشور را افزایش می‌دهد.

بدیهی است وجود ساختار نظام‌مند و منسجم مالیاتی افزون‌بر پوشش وظیفه درآمدزایی برای دولت‌ها، در اعمال سیاست‌های توزیع مجدد درآمدها و ارتقای فعالیت‌های اجتماعی به نحو کارآمدی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.^۴ عامل اصلی توزیع نابرابر را نمی‌توان صرفاً ناشی از تفاوت در بازدهی نیروی کار برشمرد، بلکه بخشی از آن به دلیل توزیع نابرابر

۱. پژوهش‌نامه مالیات، ۱۳۹۱.

۲. مجله حقوقی دادگستری، ۱۳۹۵.

۳. فصلنامه روند، ۱۳۹۳.

۴. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۱۳۹۴.

ارتباط با همکاران امور مالیاتی کوتاه‌تر شود. همچنین، به هر میزان که استان‌ها توسعه یافته‌تر شوند، افراد با رضایت بیشتری در امور پرداخت مالیات مشارکت می‌کنند. این موضوع نیازمند بهبود عملکرد استانی در راستای رشد و توسعه استان است.

- سامان‌دهی دستگاه‌های کارت‌خوان: با توجه به آنکه بخش اعظمی از دارندگان دستگاه‌های کارت‌خوان مؤدی مالیاتی نیستند، یا باید کارت‌خوان‌هایی را که به نام آن‌ها ثبت شده است به پرونده‌های مالیاتی وصل کرد یا اینکه دستگاه‌های پوز آن‌ها غیرفعال شود^۱.

- حذف معافیت‌های مالیاتی: معافیت‌های مالیاتی را تنها معطوف به مناطق محروم تا سقف زمانی مشخص وضع کرد و فرهنگ معافیت مالیاتی برای بخش‌هایی با مضامین خیریه، مذهبی و فرهنگی و... حذف شود.

- ساده‌سازی و رفع ابهامات قانونی: کاهش تورم قوانین مالیاتی در شناخت و درک بهتر و راحت‌تر آن بسیار کمک‌کننده است. همچنین، رفع ابهامات قوانین، تأثیر مستقیمی در کیفیت قوانین و مقررات دارد.

- ثبات قوانین و مقررات: به سبب تغییر رویکردهای مالی دولت و نهادهای مالی، شاهد بی‌ثباتی‌های عدیده‌ای در قوانین و مقررات نظام مالیاتی هستیم^۲. با توجه به اینکه ثبات در قانون‌گذاری و پیش‌بینی‌پذیر بودن مقررات کمک شایانی به تسهیل فضای

مؤثرتر از مالیات‌ها برای اعمال سیاست مالی محروم می‌سازد. انتظار می‌رود با توجه به محدود شدن درآمدهای نفتی و لزوم اصلاح ساختار بودجه‌ریزی کشور و همچنین، آثار شایان توجه نظام مالیاتی، پیاده‌سازی آن به‌عنوان درآمد پایدار، مورد توجه سیاست‌گذاران اقتصادی قرار گیرد. این گزارش به بررسی چالش‌های نظام مالیاتی و آسیب‌شناسی آن، و به سبب اهمیت و شدت اثرگذاری این موضوع چه در قالب مسائل خرد و چه در قالب مسائل کلان اقتصادی، به ارائه راهکارهای کاربردی به شرح زیر پرداخته است.

- اجرای نظام جامع مالیاتی: این طرح با هدف جلوگیری از ناکارآمدی نظام مالیاتی سنتی حال حاضر مطرح شده است. این طرح بر اساس سه فرایند شناسایی، ردگیری جریان اطلاعات فعالان اقتصادی کشور و پردازش اطلاعات برای تشخیص مالیات و وصول آن مشخص شده است. هدف اصلی از اجرای طرح جامع مالیاتی، سریع و راحت‌تر شدن امور و ارائه خدمات به مؤدیان است و تمام مراحل به‌صورت الکترونیکی صورت می‌گیرد. لازمه این موضوع هم پشتیبانی سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، دولت و کل نظام است.

- بهبود سازوکارهای وصول: در راستای تقویت بخش نظارتی و وصول مالیات در بخش‌های مختلف، تلاش می‌شود با ارتقای نظارت‌های استانی، راه‌های

۱. گفتنی است که برخی دارندگان دستگاه‌های کارت‌خوان، با دریافت پول نقد خود را از چرخه مالیاتی خارج می‌کنند که میبایست تمهیداتی را در این خصوص اندیشید.

۲. حذف پایه‌های مهم مالیاتی مانند مالیات بر مجموع درآمد، کم‌توجهی به پایه‌های مالیاتی مانند مالیات‌های سبز، بی‌ثباتی در پیش‌بینی و اجرای واکنش مناسب در قبال نظم‌گریزی و قانون‌گریزی مالیاتی از نمودهای مهم نبود ثبات و تغییرات بنیادین در سیاست تقنینی مالیاتی شمرده می‌شود.

- سیاست‌گذاری در حوزه مالی دولت می‌کند، انتظار می‌رود کاستی‌هایی که در حوزه مالیات صورت گرفته است، مرتفع شود.
- به‌کارگیری روش‌های نوین وصول مالیاتی:**
- بسیاری از فعالان اقتصادی به دلیل فراخوان نشدن توسط سازمان امور مالیاتی یا فعالیت در بخش غیررسمی در زمره مؤدیان نظام مالیات بر ارزش‌افزوده شمرده نمی‌شوند. استفاده از روش‌های نوین (تفکیک حساب‌های شخصی و تجاری) نقش مؤثری در افزایش شفافیت و کاهش فرار مالیاتی دارد^۱.
- منابع**
- آذرمنند، حمید (۱۳۸۶). «ارزیابی اقتصاد پنهان در ایران»، فصلنامه حساب‌های اقتصادی ایران. شماره ۷۲.
- جلالی، محسن (۱۳۹۳). «سنجش شاخص‌های بازتوزیع درآمد در نظام مالیاتی کشور»، فصلنامه روند.
- زایر، آیت (۱۳۸۸). «جایگاه ساده‌سازی در برنامه‌های اصلاح مالیاتی: تجربه جهانی و چالش‌های نظام مالیاتی ایران»، فصلنامه تخصصی مالیات. مسلسل ۵۴.
- سپهردوست، حمید و صابر زمانی-شبنخانه (۱۳۹۴). «بهبود پارتویی توزیع درآمد و سیاست‌گذاری مالیاتی در ایران»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان.
- عبدی، محمدرضا، تیمور رحمانی و سامان فلاحی (۱۳۹۱). «مالیات بر ارزش‌افزوده و ثبات مالی دولت»، پژوهش‌نامه مالیات. شماره مسلسل: ۶۲.
- قانون بودجه سال ۱۴۰۰.
- قانون بودجه سال ۱۳۹۹.
- گرابی‌نژاد، غلامرضا و الهه چپرदार (۱۳۹۱). «بررسی عوامل مؤثر بر درآمدهای مالیاتی در ایران»، اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه). ۶ (۲۰)، صص ۹۲-۶۹.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۹). بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ کل کشور، ۱. درآمدهای مالیاتی. معاونت پژوهش‌های اقتصادی.
- احمدی‌موسوی، سید مهدی، محمد صالح ولیدی و علی نجفی توانا (۱۳۹۵). «آسیب‌شناسی نظام مالیاتی ایران و تبیین علل مؤثر در بروز آسیب‌ها»، مجله حقوقی دادگستری. ۳۷.
- Trading Economics.com.
- سایت**
- باشگاه خبرنگاران جوان (۱۴۰۰)، کد خبری: ۷۹۱۵۴۰۹
- صادقی، م (۱۳۹۹). مسیر اقتصاد. بازیابی از: masireqtasad.ir

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹.